

ОБ'ЄКТИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В АРХІТЕКТУРІ І ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ОХОРОНИ

Олександр Литвин,
*доцент кафедри конструювання верстатів та машин
НТУУ КПІ, кандидат технічних наук*

Будь-яка архітектурна споруда — це результат спільної напруженої праці архітекторів, дизайнерів, винахідників і будівельників. Без фантазії архітектора не народився б проект нового будинку, що прикрашає вигляд міста. Без генія винахідника не з'явилися б нові будівельні матеріали, що дозволяють зводити хмарочоси. Ми щодня користуємося результатами чиеїсь інтелектуальної праці, чиеюь інтелектуальною власністю. І як будь-яка інша, інтелектуальна власність повинна мати свій правовий захист, в тому числі і в архітектурі. Саме з цією метою в усьому світі розроблені закони про захист прав авторів і винахідників. В Україні цю функцію в галузі архітектури виконують Закони "Про авторське право і суміжні права", "Про архітектурну діяльність" і ряд додаткових підзаконних актів.

Проблема захисту авторського права в архітектурній діяльності з кожним роком стає все актуальнішою в Україні. Найцікавішими в зв'язку з цим представляються питання про об'єкти і суб'єкти авторського права в галузі архітектурної діяльності, про момент виникнення авторського права у архітектора, про обсяг прав архітектора відносно

результатів своєї діяльності і правовому механізмі їх захисту. Авторське право на твори архітектури в об'єктивному змісті — це сукупність цивільно-правових норм, що регулюють суспільні відносини, зв'язані зі створенням і використанням добутків архітектури, правовим статусом авторів добутків архітектури, їх особистими немайновими і майновими правами, а також захистом цих прав.

Згідно Закону [1] твір архітектури — це твір у галузі мистецтва спорудження будівель і ландшафтних утворень (креслення, ескізи, моделі, споруджені будівлі і споруди, парки, плани населених пунктів і т.п.). При цьому чинність українського Закону [1] поширюється тільки на добутки архітектури і скульптури, що об'єктивно знаходяться на території України. Відносно об'єктів авторського права у сфері архітектури, акти [1, 2] майже ідентично визначають перелік таких об'єктів. До них відносяться твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва, а також плани, креслення, пластичні твори, ілюстрації, карти і ескізи, моделі, споруджені будівлі і споруди, парки, плани населених пунктів і тому подібне, тобто як сам архітектурний проект, так

АВТОРСЬКЕ ПРАВО

і створена на його підставі документація для будівництва, а також архітектурний об'єкт.

До суб'єктів вказаного інституту права в галузі архітектури законодавці відносять архітекторів, фахівців, які мають відповідний кваліфікаційний сертифікат та інших осіб, які своєю творчою працею створили твори архітектури чи ж на законних підставах отримали майнові права на об'єкт архітектури. Причому співавторами не можуть бути особи, які надають автору твору архітектури технічну, консультативну або організаційну допомогу чи ж здійснюють організацію проектування і будівництва, контроль над виконанням вказаних робіт. Невідповідність створеного твору архітектури обов'язковим вимогам будівельного законодавства не впливає на визнання за ним статусу охороноздатного авторського твору. Відсутність у автора архітектурної освіти, а також ліцензії на здійснення архітектурної діяльності не може виступати обмеженням для творчої самореалізації особистості в архітектурному мистецтві.

Авторське право в архітектурній діяльності в своїй основі регулюється [1, 2, 3].

У Законі про архітектуру [3] "архітектурна діяльність" визначена як діяльність, яка включає творчий процес пошуку архітектурного рішення і його втілення; діяльність по створенню об'єктів архітектури; координацію дій учасників розробка всіх складових частин проектів з планування і благоустрою території, будівництва (нового будівництва, реконструкції, реставрації, капітального ремонту) будинків і споруд; здійснення архітектурно-будівельного контролю й авторського нагляду за

їх будівництвом, а також здійснення науково-дослідної і викладацької роботи в цій сфері. У свою чергу в цьому ж Законі [3] під "архітектурним рішенням" закон визначає авторський задум відносно просторової, планувальної, функціональної організації, зовнішнього вигляду і інтер'єрів об'єкта архітектури, викладений в архітектурній частині проекту на всіх стадіях проектування і зафіксований в завершеному будівництвом об'єкті. Поняття "проект" в даному акті трактується як документація для будівництва об'єктів архітектури, що складається з креслень, графічних і текстових матеріалів, інженерних і кошторисних розрахунків, які визначають містобудівні, об'ємно-планувальні, архітектурні, конструктивні, технічні і технологічні рішення, вартісні показники конкретного об'єкта архітектури.

У Законі [1] термін "твір архітектури" трактують як твір в галузі мистецтва спорудження будівель і ландшафтних утворень (креслення, ескізи, моделі, побудовані будівлі та споруди, парки, плани населених пунктів і тому подібне).

Виходячи з представлених вище визначень терміна "архітектурна діяльність" як творчого процесу і терміна "архітектурне рішення" як авторський задум, можна говорити про те, що діяльність зі створення об'єктів архітектури в своїй суті є творчою, креативною роботою автора і повинна охоронятися нормами авторського права.

Але правова охорона не розповсюджується на ідеї, результати творчого процесу чи на авторський задум сам по собі, якщо він не виражений в об'єктивній формі. У розв'язанні проблеми об'єктивного вираження

допомагає введений в Закон про архітектуру термін "проект". З аналізу визначень спеціальних понять, приведених вище, стає очевидним, що творчий аспект архітектурної діяльності і авторський задум знаходять своє об'єктивне вираження в документації для будівництва об'єктів архітектури (креслення, плани, пластичні твори, карти і ескізи і т.д.), тобто в згаданому раніше "проекті". Іншими словами проект — це сукупність виражених в тій або іншій об'єктивній формі ідей, концепцій, інших результатів творчої діяльності у сфері архітектури, кожний з яких підлягає самостійній правовій охороні і є твором архітектури.

Право автора на результат його творчої діяльності в галузі архітектури виникає з моменту створення проекту, не залежно від того був він закінчений і опублікований чи ні. Надалі, після реалізації проекту, права автора на вже споруджені будівлі і споруди як об'єкти авторського права, також належать такому автору.

Згідно Закону [1] право на твір виникає в результаті факту його створення. Для виникнення і здійснення авторського права не потрібна реєстрація твору або яке-небудь інше спеціальне його оформлення, а також виконання будь-яких інших формальностей.

За відсутності доказів іншого автором твору вважається особа, відмічена як автор на оригіналі або примірнику проекту (презумпція авторства). Проект може існувати в об'єктивному вигляді і робота над проектом згідно ЄСКД та ГОСТ 2.109-79 закінчується оформленням основного напису згідно ГОСТ 2.104-68 для конструкторських доку-

ментів, креслень і схем, а також основного напису для першого аркуша текстових документів. Ці стандарти регламентують правило заповнення основних написів, в тому числі вказується розробник (автор) даного конструкторського документа та найменування або код юридичної особи, де створено конструкторський документ. Будівельні креслення архітектурних споруд комплектують окремо згідно вимог ГОСТ 2.102-68, які є чинними в Україні. В часи СРСР в будівельних і проектних підприємствах були цілі служби, що проводили дослідження на так звану патентну чистоту, тобто використання чужих розробок у проекті.

Крім того, особа, яка має авторське право, для сповіщення про свої права може використовувати спеціальний знак ©, зазначити правовласника і рік першої публікації проекту.

Реєстрація авторського права може суттєво полегшити процедуру доведення вказаних фактів в суді, оскільки в заяві про реєстрацію такого права фіксується інформація про об'єкт, дату його створення, його автора. В результаті вказаної реєстрації видається свідоцтво про авторське право на твір, в якому також позначений об'єкт, автор і дата видачі свідоцтва, що може мати доказову силу в суді. Також як доказ виникнення права автора на твір архітектури, може стати публікація такого твору або проекту з вказівкою імені творця. Документи для реєстрації авторського права на твори архітектури необхідні наступні:

- заява українською мовою, що складається у формі, затвердженій Державним департаментом інтелектуальної власності;
- примірник твору архітектури,

АВТОРСЬКЕ ПРАВО

- проекту (опублікованого чи неопублікованого) у друкованому вигляді мовою оригіналу на паперовому чи електронному носії;
- документи, що свідчать про факт і дату публікації твору або проекту;
- документ про оплату збору за підготовку до реєстрації авторського права на твір архітектури;
- документ про оплату державного збору за видачу свідоцтва. Зазначений документ подається в Державний департамент інтелектуальної власності після одержання Рішення про реєстрацію авторського права на твір архітектури;
- документ, що засвідчує перехід у спадщину майнового права автора (якщо заявка подається спадкоємцем автора) архітектурного твору.

Права автора на результат своєї творчої діяльності в галузі архітектури, складаються з двох груп: майнові і немайнові. Останні не можуть бути передані (відчужені) іншим особам і включають:

- право вимагати визнання свого авторства шляхом вказівки належним чином імені автора на творі і його примірниках і при будь-якому публічному використанні твору, якщо це практично можливо;
- право забороняти під час публічного використання твору згадування свого імені, якщо він як автор твору бажає залишитися анонімом;
- право вибирати псевдонім, відзначати і вимагати вказівки псевдоніма замість справжнього імені автора на творі і його примірниках і під час його публічного використання;

- право вимагати збереження цілісності твору і протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню або іншій зміні твору, іншому посяганню на твір, що може зашкодити честі і репутації автора.

Майнові права автора або правовласника, які можуть бути передані іншій особі, в свою чергу складаються з: виключного права на використання твору і виняткового права на дозвіл або заборону використання твору іншими особами.

Виключне право на використання твору архітектури автором (або іншою особою) передбачає право участі в реалізації проекту цього твору, право на внесення змін в незавершене будівництво або споруджений твір архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва, у разі зміни його функціонального призначення або реконструкції, а також дозволяє йому використовувати твір в будь-якій формі і будь-яким способом.

Виняткове право дає йому право дозволяти або забороняти реалізацію свого проекту, відтворення твору, публічне виконання і публічне сповіщення твору, включення в збірники творів, публічну демонстрацію і публічний показ, переробку, імпорт примірників твору і тому подібне.

Також автор або правовласник має право вимагати виплати винагороди за будь-яке використання твору архітектури, за винятком відтворення бібліотеками і архівами примірників твору архітектури, відтворення примірників твору для навчання або виключно з особистою метою.

Майнові права на об'єкт архітектури, створений у зв'язку з виконанням трудового договору (замов-

лення), належать працівнику (творцю), який створив цей об'єкт, і юридичній або фізичній особі, у якої він працює (замовнику), спільно, якщо інше не встановлене договором між ними.

Застосовують адміністративно-правовий, кримінально-правовий і судовий механізми правового захисту авторських прав в архітектурній діяльності.

Найпоширенішим способом захисту авторського права є судовий порядок захисту, який полягає в зверненні автора або правовласника, на підставі ст.431, 432 Цивільного кодексу України, ст. 52 Закону про авторське право, до суду з позовом у порядку цивільного або господарського судочинства. Суд в таких справах може винести ухвалу або визначення:

- відшкодування моральної і матеріальної шкоди; відшкодування збитку;
- стягнення з порушника авторського права доходу, одержаного в результаті порушення;
- виплату компенсації;
- заборону відтворення, розповсюдження, вилучення з обігу контрафактних примірників архітектурного твору і тому подібне.

Право інтелектуальної власності загалом і авторське право в архітектурі зокрема має низку властивостей лише йому особливостей. Фактично автор не має можливості захистити результат своєї творчої роботи в галузі архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва від неправомірного використання його іншими особами, наприклад, сховавши його від очей інших суб'єктів господарської діяльності. Але допускається без згоди автора чи іншого правовласника і без виплати винагороди відтворення, повідомлення в ефірі чи в мережі кабельного мовлення фотографічного зображення твору архітектури, що постійно знаходяться в місці, відкритому для вільного відвідування, за винятком випадків, коли зображення твору таким способом є основним об'єктом цього відтворення, і це відтворення, зображення твору архітектури використовується з комерційною метою.

Проте держава надає різноманітні правові засоби для захисту порушеного авторського права в архітектурній діяльності, необхідно лише навчитися вміло ними користуватися. ♦

Список використаних джерел:

1. Закон України "Про авторське право і суміжні права" від 23.12.93 р. № 3792-ХП, із змінами і доповненнями // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 13. — Ст. 181.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-1У // Відомості Верховної Ради України. — 2003. № 21—22, Ст. 144
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х.
4. Закон України "Про архітектурну діяльність" від 20 травня 1999 р. № 687-Х1У // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 31. — Ст. 246.